

AKADEMIK YOZISH VA PLAGIAT: ILMIY MADANIYATNING ASOSIY TAMOIYILLARI

O`qituvchi: **Urunova Maftuna**

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti talabasi:

Sadinova Maftuna

Annotatsiya. Mazkur maqolada akademik yozish madaniyati, uning ilmiy faoliyatdagi o`rni hamda plagiatning mohiyati, turlari va oldini olish choralari tahlil qilinadi. Akademik yozuv ilmiy natijalarni tizimli, asosli va halol tarzda ifoda etishning vositasi bo`lib, u ilmiy axloq me`yorlarini shakllantiradi. Shuningdek, maqolada O`zbekiston oliy ta`lim tizimida plagiatga qarshi kurashish mexanizmlari, zamonaviy texnologiyalar va intellektual halollik tamoyillari haqida so`z yuritiladi.

Kalit so`zlar: akademik yozish, plagiat, ilmiy etika, intellektual halollik, ilmiy madaniyat.

Аннотация В статье рассматриваются культура академического письма, её значение в научной деятельности, а также сущность и виды плагиата и меры по его предотвращению. Академическое письмо является инструментом системного и честного изложения научных результатов и формирует нормы научной этики. Кроме того, анализируются механизмы противодействия плагиату в системе высшего образования Узбекистана.

Ключевые слова: академическое письмо, плагиат, научная этика, интеллектуальная честность, научная культура.

Abstract. This article explores the culture of academic writing, its importance in scientific research, and the concept, types, and prevention of plagiarism. Academic writing serves as a tool for systematically and ethically presenting research findings and helps develop academic integrity. The paper also examines anti-plagiarism measures and the promotion of intellectual honesty in Uzbekistan's higher education system.

Keywords: academic writing, plagiarism, research ethics, academic integrity, scholarly culture.

Hozirgi globallashuv davrida ilmiy axborotlar almashinuvi, innovatsion g'oyalar yaratish va ulardan oqilona foydalanish jarayoni har qachongidan ham muhim ahamiyat kasb etmoqda. Shunday bir sharoitda akademik yozish madaniyatiga ega bo'lish, plagiatdan xoli ilmiy faoliyat yuritish har bir olim, tadqiqotchi va talaba uchun zaruriy shartga aylangan. Akademik yozish bu shunchaki matn yaratish emas, balki fikrni ilmiy asosda, manbaga tayangan holda, mantiqan izchil tarzda ifoda etish san'atidir.

Plagiat esa aksincha, ilmiy axloqni buzuvchi holat bo'lib, begona fikr, matn yoki g'oyalarni manba ko'rsatmasdan o'zlashtirishni anglatadi. Bu holat ilmiy jamoatchilik ishonchini yo'qqa chiqaradi va ilmiy rivojlanishga zarar yetkazadi.

1. Akademik yozish tushunchasi va ahamiyati

Akademik yozish — bu ilmiy ma'lumotni mantiqan izchil, dalillarga asoslangan va manbalarga tayangan holda yozma shaklda ifoda etish jarayonidir. Uning asosiy maqsadi — ilmiy bilimni tizimlashtirish va uni boshqalarga aniq, ishonchli tarzda yetkazishdir.

Akademik yozishning asosiy tamoyillari quyidagilardan iborat: Aniqlik – fikrni lo'nda va tushunarli ifodalash;

Dalillilik – har bir fikrni ishonchli manbalar bilan asoslash;

Neytrallik – sub'ektivlikdan yiroq, obyektiv pozitsiyada bo'lish;

Izchillik – matnning mantiqiy tuzilishini saqlash;

Halollik – o'z fikrini begona g'oyadan ajratish va manbani to'g'ri ko'rsatish.

Bugungi kunda O'zbekiston oliy ta'lim tizimida ilmiy ishlar, dissertatsiyalar, maqolalar va kurs ishlari uchun akademik yozish talablari joriy etilmoqda. Bu talablar talabalar va tadqiqotchilarda mustaqil fikrlash, tahlil qilish va halol yozish madaniyatini shakllantiradi.

2. Plagiat tushunchasi va uning turlari

Plagiat (lotincha *plagiatus* – “o'g'irlangan”) – bu boshqalarning fikri, matni yoki ilmiy natijasini manba ko'rsatmasdan o'zlashtirish holatidir. Uning bir necha ko'rinishlari mavjud:

To'liq plagiat – boshqa muallifning ishini to'liq ko'chirib olish;

Qisman plagiat – ayrim bo'lim yoki iboralarni ruxsatsiz o'zlashtirish;

Mozayika plagiat – turli manbalardan parchalarni aralashtirib yozish;

Avtoplagiatsiya – o'zining avvalgi ishini yangi material sifatida taqdim etish;

Manba ko'rsatmaslik – iqtibos olingan joyda aniq manbani keltirmaslik.

Plagiat nafaqat axloqiy jihatdan, balki huquqiy jihatdan ham javobgarlikka sabab bo'lishi mumkin. O'zbekiston Respublikasi "Mualliflik huquqi va turdosh huquqlar to'g'risida"gi Qonuniga muvofiq, plagiat mualliflik huquqlarining buzilishi sifatida baholanadi.

3. Plagiatning oldini olish mexanizmlari

Hozirda O'zbekiston oliy o'quv yurtlarida anti-plagiat dasturlari joriy etilgan. Masalan, "AntiPlagiat.uz", "Turnitin", "StrikePlagiarism" kabi tizimlar ilmiy ishlarning o'ziga xoslik darajasini aniqlashda keng qo'llanilmoqda.

Plagiatning oldini olish uchun quyidagi amaliy choralar muhim ahamiyatga ega:

Manbalarni to'g'ri keltirish va iqtiboslar standartini saqlash (APA, MLA, Chicago va boshqalar);

O'z fikrini tahliliy tarzda bayon etish;

Parafraz (fikrni o'z so'zlari bilan qayta ifodalash) madaniyatini o'rganish;

Anti-plagiat dasturlaridan foydalanishdan oldin o'zi tekshirish;

Ilmiy rahbarlar tomonidan metodik yo'l-yo'riqlar berish.

4. Akademik halollik va madaniyatni rivojlantirish yo'llari

Akademik halollik — bu faqat plagiatdan tiyilish emas, balki ilmiy halollik, mas'uliyat va ishonchlilik tamoyillariga sodiqlik demakdir.

Akademik madaniyatni rivojlantirish uchun:

Talabalarda yozma madaniyatni erta bosqichdan shakllantirish;

O'qituvchilar uchun akademik yozuv bo'yicha maxsus treninglar tashkil etish;

Ilmiy ishlarni baholashda halollik ko'rsatkichini asosiy mezon sifatida kiritish;

Plagiat holatlariga nisbatan qat'iy tartib va jazo choralari belgilash zarur.

Xulosa. Akademik yozish va plagiatdan xoli faoliyat — bu zamonaviy ilm-fanning poydevoridir. Har bir tadqiqotchi va talaba o‘z ilmiy faoliyatida **intellektual halollikni** ustuvor qadriyat sifatida qabul qilishi lozim. Plagiat nafaqat shaxsiy obro‘ga, balki butun ilmiy tizimning ishonchligiga putur yetkazadi. Shu sababli akademik yozish qoidalarini chuqur o‘rganish, manbalardan to‘g‘ri foydalanish va o‘z fikrini mustaqil shakllantirish — har bir ilmiy xodimning asosiy burchidir.

O‘zbekiston ilmiy makonida akademik yozish madaniyatini rivojlantirish, plagiatning oldini olish va ilmiy axloq me‘yorlarini mustahkamlash — milliy ilm-fanning global miqyosda raqobatbardoshligini ta‘minlaydi.

O‘zbekiston oliy ta‘lim tizimida so‘nggi yillarda plagiatga qarshi tizimli ishlar olib borilmoqda: “Antiplagiat.uz” platformasining joriy etilishi, akademik halollik kodekslari, ilmiy ishlarni elektron bazalarda saqlash amaliyoti bu yo‘nalishda muhim natijalardir. Ammo bu jarayonni yanada kuchaytirish uchun quyidagi choralar muhim:

Talabalar va yosh tadqiqotchilar uchun akademik yozish bo‘yicha muntazam trening va seminarlar tashkil etish;

Har bir oliy ta‘lim muassasasida “Akademik halollik markazlari”ni yo‘lga qo‘yish;

Ilmiy ishlarni raqamli izlash va identifikatsiya qilish tizimlarini kengaytirish;

O‘qituvchilar va rahbarlar orasida ilmiy etika bo‘yicha mas‘uliyatni kuchaytirish;

Plagiat holatlarini aniqlaganda ma‘muriy va axloqiy javobgarlik choralari aniq belgilash.

Akademik halollikni ta‘minlash har bir o‘quvchi, talaba, o‘qituvchi va tadqiqotchining umumiy burchidir. Chunki halol yozilgan har bir ilmiy ish — bu nafaqat shaxsiy yutuq, balki milliy ilm-fan taraqqiyotining halol poydevoridir.

Yakuniy qilib aytganda, akademik yozish va plagiatdan xoli faoliyat O‘zbekistonning global ilmiy maydondagi nufuzini oshiruvchi, innovatsion tafakkur va intellektual raqobatbardoshlikni mustahkamlovchi omil sifatida namoyon bo‘lmoqda. Shu bois, har bir ilmiy xodim o‘z faoliyatida halollikni eng oliy qadriyat sifatida e‘zozlab, uni amalda namoyon etishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar

- 1.O‘zbekiston Respublikasi “Mualliflik huquqi va turdosh huquqlar to‘g‘risida”gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
- 2.Carroll, J. (2002). *A Handbook for Deterring Plagiarism in Higher Education*. Oxford: Oxford Centre for Staff and Learning Development.
- 3.Pecorari, D. (2013). *Teaching to Avoid Plagiarism: How to Promote Good Source Use*. McGraw-Hill Education.
- 4.Fishman, T. (2014). *The Fundamental Values of Academic Integrity*. International Center for Academic Integrity.
- 5.Karimova, N. (2021). “Oliy ta’limda akademik halollikni ta’minlash muammolari va yechimlari.” *Ta’lim va innovatsiyalar jurnali*, №3.
- 6.Turnitin. (2024). *Global Report on Academic Integrity*. [Online report].
- 7.UNESCO (2023). *Guidelines on Academic Writing and Plagiarism Prevention*. Paris: UNESCO Press.